

▼ 7 Norsk tegnspråk

Eli Raanes

7.1 Innledning

Norsk tegnspråk (NTS) er et språk uten litterær tradisjon. Før en kunne gjøre bildeopptak, ble språket bare i liten grad dokumentert. Mulighetene for å beskrive gestuelle-visuelle språk har vært mye mer begrenset enn de har vært for skriftspråk. På tross av metodiske utfordringer finnes det likevel kildemateriale som dokumenterer sammenhengende bruk av tegnspråk i Norge gjennom nær 200 år.

I dag er NTS førstespråk til anslagsvis 5 000 døve, og i bruk av ca. 16 000 personer (Bergh 2004; Erlenkamp mfl. 2007). NTS finnes som skolefag på alle nivå fra førskole og grunnskole til høyere utdanning. Det finnes lite historisk forskning på språket NTS, men det eksisterer en betydelig døvehistorisk interesse, synlig-

87. Den fyrste vandringa vara i 200 år med eit langt opphald i lågtysktalande område, med fylgjer for ordtilfanget, medan den andre gjekk direkte, utan påverknad frå språka på vegen.

gjort gjennom opprettelsen av et nasjonalt museum for døvehistorie, *Norsk døve-museum*. At engasjementet for døvehistorie er sterkt, viser også stor tilslutning til døvehistoriske foreninger. Det utgis et eget døvehistorisk tidsskrift, nettsteder blir driftet og det arrangeres kurs i døvehistorie. Norsk Døvehistorisk Selskap har vært engasjert med å samle inn og registrere historisk stoff, og deler av døve tegnspråkbrukeres historie er beskrevet. Spesielt bør to av nestorene nevnes, Thorbjørn Johan Sander, tidligere redaktør for *Døves Tidsskrift* og mangeårig leder av Norsk Døvehistorisk Selskap, og førsteamanuensis Odd-Inge Schröder. Begge har gjennom mange år bidratt til å dokumentere NTS og norsk døvekultur.

7.2 *En språkhistorie i spenningsfeltet mellom medisinsk og kulturelt perspektiv*

Det er først i nyere tid at NTS er blitt sett på som språk på linje med andre språk. I dag vet vi at tegnspråk er fullverdige språkssystem, basert på visuelle og manuelle uttrykk, i motsetning til verbalspråk (talespråk) som har språklyden som grunn-enhet. Dette synet gir da også Stortingsmelding 35 (2007–2008: 54) uttrykk for:

Norsk teiknspråk er eit eige språk oppbygd på sin eigen måte; det er såleis ikkje ei attgjeving av det norske verbalspråket gjennom eit anna medium. Det er eit språk for seg, ikkje gestikulering eller pantomime. Det er eit ekte språk, eit språk som har verdi i seg sjølv, også som ein del av den norske kulturarven.

Lenge var NTS betraktet som en teknikk for å hjelpe døve og sterkt hørselshemmede personer til å oppfatte talt norsk. Strukturene i NTS ble sett på som mangelfulle i forhold til talespråket (Skavlan 1875; Sander 1978 b; Bertheussen & Naustvoll 1996). Selv om språket ikke var verdsatt, vokste det fra siste del av 1800-tallet fram organisasjoner og andre arenaer for døve og tegnspråklige der språket ble brukt (Sander 1993; Schröder 1993; Raanes 2013). I dag er NTS språkvitenskapelig og politisk anerkjent på lik linje med andre talte og tegnede språk. Historisk sett er utviklingen av norsk tegnspråk preget av spenninger mellom ulike syn på og ulike holdninger til døve og deres språk (Vonen 1997, 2009; Erlenkamp 2007; Holten & Lønning 2011). Disse ulike synene har utgangspunkt i to ulike perspektiv, et medisinsk og et kulturelt.

7.2.1 **Sammenhengen mellom lingvistisk beskrivelse og språkets status**

Den første forskeren som studerte NTS som fullverdig språk, er Marit Vogt-Svendsen. I Norge konsentrerte den første forskningen seg om analyse av strukturelle aspekter (Vogt-Svendsen 1981, 1983 a, 1983 b, 1987; Schröder 1983). Det ble bl.a. gjennomført kartlegging av det som ble omtalt som språkets fonemsystem, som består av de ulike håndformer som tegnene i NTS er bygd opp av

(Greftegreff 1991; Handberg 1995). Den første doktorgraden i NTS handler om interrogative strukturer og om hvordan man tar i bruk håndform kombinert med mimikk, øyne og munnstilling ved utforming av spørsmål (Vogt-Svendsen 1990). Vogt-Svendsen (1983 a) viser hvordan forskjellen mellom talte og tegnede språk er knyttet til *produksjon* og *persepsjon*. Utover ulik produksjonsmåte (bevegelser med hender og kroppen for øvrig) og den visuelle mottakerkanalen finnes trekkene *spatialitet* (tegn plassering i rommet), *ikonisitet* (formlikhet uttrykt gestuelt og manuelt) og ikke minst de rike muligheter *simultanitet* gir ved at man kan artikulere med hender, hode, kropp, blick og mimikk samtidig. Gjennom å bruke simultane og komplekse uttrykk kan det gis språklig informasjon med rike muligheter for nyansering og variasjon ved tegnføringen (Bergman 1977; Vogt-Svendsen 1983 b; Vonen 2006).

I dag arbeider tegnspråkforskere mye med meningsdanningsmekanismer (Selvik 2006; Vogt-Svendsen & Bergman 2006; Erlenkamp 2009, 2011 b; Amundsen & Halvorsen 2011; Halvorsen 2012; Mesch mfl. 2015).

7.2.2 Tidlige beskrivelser av tegnspråk

Genuint tegnspråklige trekk er dokumentert lenge før lingvistikken begynte å studere tegnspråk (Skavlan 1875; Jørgensen 1910; Österberg 1916). Så langt tilbake som til 1500-tallet finnes det tegnspråksbeskrivelser. Da opprettet den spanske benediktinermunken Pedro Ponce de León en skole for døve der det ble utviklet et håndalfabet, og i Paris grunnla abbeden Charles-Michel de l'Épée en døveskole der undervisningen foregikk ved hjelp av tegnspråk (Arnaud 1989; Sander 2012).

Det finnes en oppfatning om slektskap mellom tegnspråk. Et bestemt tegnspråk kan ha regional utbredelse, men ikke alle tegnspråk er gjensidig forståelige. Noen av likhetene mellom ulike lands tegnspråk har opphav i bestemte nøkkelpersoners forbindelse til visse utdanningssteder. Flere sentrale personer ved døveskolene i Norge, deriblant Norges første kjente døvelærer, Andreas Christian Møller, fikk sin utdanning i København tidlig på 1800-tallet. I Danmark var det kontakt med miljøet ved døveskolen i Kiel. Norsk, dansk og tysk tegnspråk er ikke sammenlignet på noen systematisk måte, men Erlenkamps doktoravhandling (2000) tar opp temaet og beskriver flere likheter mellom tysk og norsk tegnspråk. I Bergman & Engberg-Pedersen (2010) blir det pekt på et visst slektskap mellom nordiske tegnspråk.

7.2.3 Tegnspråkbrukere og tegnstøttet kommunikasjon

Folketellinger tilbake til 1800-tallet har kartlagt antall døve. I en omfattende studie i 1896 dokumenterte Uchermann døvhet hos 0,5 % av befolkningen i Norge (Uchermann 1892–1896). Hørselstap var mer utbredt før det fantes behandling

med penicillin og andre medikamenter, siden døvhet kunne oppstå pga. komplikasjoner ved barne- og febersykdommer.

Tidligere ble døve og tegnspråkbrukere regnet som nærmest det samme, da få hørende personer lærte tegnspråk. I dag får familier med sterkt hørselshemmede eller døve barn opplæring i tegnspråk, og det gjør også de som arbeider i tegnspråklige miljø. Det utdannes tegnspråktolker, og det gis tilbud i norsk tegnspråk på høgskolenivå. Samlet gir dette en situasjon der det rundt hver enkelt døv person er mange som lærer å bruke tegnspråk.

Barn som vokser opp med tegnspråklige foreldre, får NTS som *morsmål*. De fleste som er født døve eller sterkt tunghørte har familier som ikke opprinnelig har brukt tegnspråk, men som tilbys opplæring i språket. Døve barn som lærer tegnspråk som dagligspråk fra tidlig alder, får NTS som *førstespråk*. Med en tospråklig tilnærming til bruk av NTS og norsk, kan NTS både være første- og andrespråk i familien. Det er viktig å skille NTS fra annen bruk av tegn og tegnstøttet kommunikasjon. Slike systemer består av en blanding av norsk og enkelttegn, og blir brukt som støtte i undervisning av og kommunikasjon med ulike grupper med medfødte eller ervervede språkvansker. Det finnes ulike navn på disse systemene, *tegnspråknorsk*, *tegn til tale* eller *TSS* (tegn som støtte for munnavlesning), som er brukt i kommunikasjon mellom hørende og døve og døvblitte. Dette er også tegnsystem som er brukt for barn med Downs syndrom og barn med språkvansker grunnet autisme e.l. (Tetzchner & Martinsen 1991; Braadland 1993; Erlenkamp & Kristoffersen 2010). Forskjellen mellom NTS og ulike tegn-til-tale-systemer er at de sistnevnte bygger på norsk grammatikk og følger norsk setningsstruktur og/eller er forenklede blandingsformer på grunnlag av norsk og norsk tegnspråk (Vogt-Svendsen 1987; Peterson 1997; Berge & Raanes 2008). Døvblinde personer kan også benytte tegnspråklig kommunikasjon der tegnene oppfattes ved å holde om hverandres hender. Bruk av *taktilt norsk tegnspråk* er beskrevet av Raanes (2006), og døvblindes bruk av det norsk tohåndsalfabet er beskrevet av Fuglesang (1998).

Utviklingen av hørselstekniske hjelpemidler har vært betydelig, helt fra man klarte å forsterke lyd, til man i dag kan operere elektroder for lydforsterkning inn i det indre øret, såkalt CI-teknikk (cochleaimplantat). Da høreapparatene ble forbedret på midten av 1900-tallet, gikk mange barn på døveskolene fra å være *døve* til å bli *sterkt tunghørte*. I dag gir CI-teknikken mange døve mulighet til å registrere hørselsinntrykk. Både i medisinske og pedagogiske miljø har det vært stor uenighet og intense diskusjoner om bruken av CI-teknikk og følgene av denne bruken. Mange mener, og noen frykter, at tegnspråk kan bli overflødige.

7.2.4 Mange områder å kartlegge

Tegn er bygd opp av håndformer, orienteringer, plasseringer og bevegelser i tillegg til eventuelle ikke-manuelle komponenter. Schröder (1993) gir en framstilling av

disse elementene, som på én måte tilsvarer fonemer, fordi de er små, har betydningsskillende funksjon og kan analyseres videre i distinktive trekk. Men til forskjell fra talespråklige fonemer forekommer de ulike aspektene av et tegn (håndform, orientering, plassering, bevegelse og non-manuelle komponenter) samtidig med hverandre. Tegnspråk består av sammensatte tegn, inneholder mekanismer for lån av tegn, er bygd opp av tegnklasser og har en bestemt setningsstruktur. Noen grundig leddstillingsanalyse for NTS er ennå ikke gjort, men det har lenge vært påstått at grunntegnstillingen er SVO, som i norsk (Schröder 2008). Erlenkamps undersøkelse (2011 a) problematiserer dette. Hun mener å ha funnet to likestilte leddstillinger, SVO og noe som ligner SOV. Det er videre påvist at for barn som vokser opp med tegnspråk som førstespråk, følger tegnspråkutviklingen de samme fasene som er påvist i barns talespråkutvikling (Schröder 1986; Øhre 1987; Slowikowska 2011).

7.3 *Døveundervisning, døves organisasjonsliv og tegnspråkets status*

7.3.1 **Språkmiljø før døveskolene**

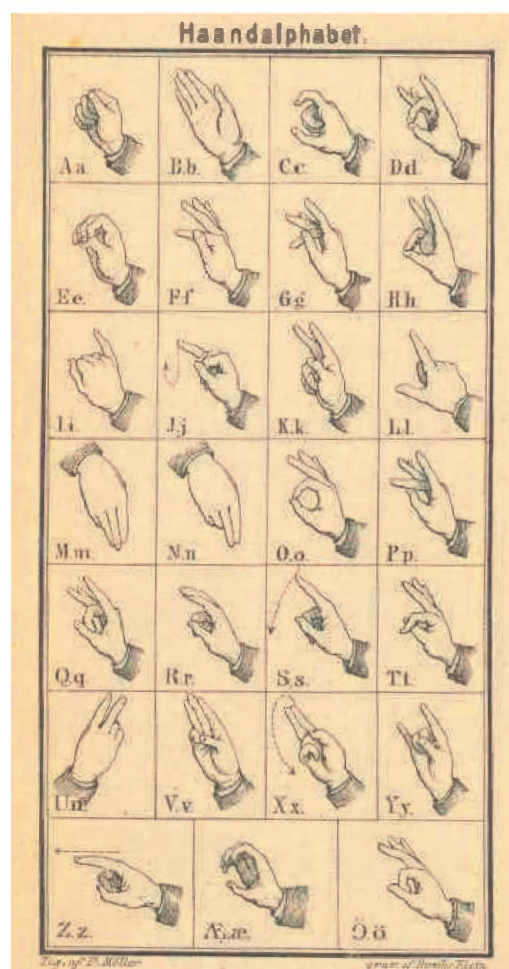
De fleste døve blir født inn i familier der de er den eneste som ikke hører. Hjemmelagede tegnsystem basert på gestuelle uttrykk har således vært utviklet og tatt i bruk rundt enkeltpersoner. Sander (1999: 13) forteller at i 1799 gikk ei døv jente, S. Larsdatter, til alters hjulpet av familiens “Tegn og Mimik Sprog”. Dette er første gang en tegnspråktolket situasjon for døve er omtalt i Norge. Uchermanns kartlegging fra 1892 (jf. Uchermann 1892–1896) påviste at det fantes familier med flere døve familiemedlemmer, og i slike familier kan det utvikles mer avansert hjemmebasert gestuell kommunikasjon (Skavlan 1875). Før døveskolenes tid kunne mange døve likevel bare kommunisere på et *minimumsnivå*, eller de var så å si helt språkløse.

Dövstumme, disse saa saare ulykkelige blandt vore Medmennesker, som, ved at mangle Hörelse og Mæle, ere berövede saa utallige Livets Glæder, ere sig selv og Samfundet til Byrde, og ihenseende til intellectuel og moralsk Uddannelse staae paa det laveste Trin af Cultur. (Nyerup 1806: 155)

En mer optimistisk beskrivelse av døve finner vi derimot i *Håvamål*: “Er du halt, kan du ride / handlaus gjæte / er du dauv, kan du duga i strid” (Mortensson-Egnund 1996: 23). Uten språk kunne nok døve personer delta i felles arbeidsoppgaver, men uten å få del i et språklig fellesskap.

7.3.2 **Tiden etter etablering av døveskole i Trondheim i 1825**

Historien om norsk tegnspråk er tett knyttet til døves skolehistorie. Grunnleggeren av Norges første døveskole, Andreas Christian Møller, mistet tidlig i bar-

T.v.: Andreas Christian Møller (1796–1874) grunnla i 1825 Throndhjems Døvstumme-Institut, den første skolen for døve i Norge. Han var selv døv og ble 14 år gammel elev på Det Kongelige Døvstummeinstitut i København. (Foto: Sverresborg Trøndelag Folkemuseum via DigitaltMuseum.) T.h.: Tegnspråkalfabet fra De Døvstummes Haandalphabet samt et Udvalg af deres lettere Tegn (Nyegaard 1880), som ble gitt ut og brukt ved Døvstumme-instituttet i København. (Eier: Det Kongelige Bibliotek.)

neårene hørselen og ble da sendt fra Trondheim til døveskolen i København. Der utmerket han seg som en begavet elev. Han returnerte til Trondheim og startet med statlige midler en skole for døve i 1825 (Skavlan 1875; Skjøelberg 1989). Møller hadde lært seg tegnspråk og bruk av håndalfabet i Danmark og brukte dette i undervisningen ved *Throndhjems Døvstumme-Institut*. Ved starten var der kun en håndfull elever, men tallet steg raskt. Etter tre års drift var det 30 elever ved skolen, og da døveskolen feiret 50-årsjubileum i 1875, var det 43. Voksne døve med norsk, dansk og svensk bakgrunn var del av personalgruppen ved skolen (Simonsen 1998: 85; Sander 2000–2001). I jubileumsberetningen beskriver bestyrer Skavlan språk-

et som var i bruk ved skolen. Dette er den første beskrivelse av norsk tegnspråk (Skavlan 1875: 24–51); også internasjonalt er dette en tidlig og relativt detaljert framstilling. Det går fram at man hadde en pragmatisk holdning til bruk av talespråk og tegnspråk i undervisningen. Tegnspråk var en praktisk løsning og en naturlig tilgang til kommunikasjon for døve, “den Methode er den retteste, der griber fat der, hvor Naturen selv stiller Barnet” (Skavlan 1875: 26).

7.3.3 Flere døveskoler i Norge

På 1800-tallet ble det opprettet flere døveskoler med stort nok elevtall til å utgjøre små språkmiljø. Skavlan (1875: 23) oppgir i alt 402 elever de første femti år ved døveskolen i Trondheim. Ved Kristiania Døvestumme-Anstalt (opprettet i 1848) bestod elevgruppen fram til 1875 totalt av 279 døve elever, mens Kristiansands Døvestummeskole og Bergen Døvestummeskole (begge opprettet i 1850) hadde 130 elever de første 15 år (Skavlan 1875: 55–62). I Trondheim ga det økte elevtallet grunnlag for et nytt skolebygg i 1856, Rødbygget, som i dag huser *Norsk Døvemuseum* og et døvehistorisk arkiv.

I første halvdel av 1800-tallet ble det i hele Norden etablert egne skoler for døve. Skavlan (1875: 68) nevner i alt 22 institutt/skoler. Skolene hadde en sammensatt gruppe, elever som var født døve eller som ble døve i løpet av barneårene og elever som oppfattet noe tale via en hørselsrest. De fleste elevene startet på skolen som språkløse. De norske kartleggingsstudiene til Uchermann (1892–1896) og Bull (1887) beskriver elevgruppen detaljert.

7.3.4 Undervisning ved døveskolene etter 1880

Med “Lov om skoler for Abnorme Børn” (Indst. O. VIII 1880) ble det fra 1883 innført obligatorisk undervisning for døve i Norge. Det var to måter å undervise på, enten ved hjelp av *talemetode* eller på grunnlag av *tegnmetode*. “Abnormskoleloven” anbefalte sterkt et talespråklig opplæringsprinsipp. Det var i samsvar med europeiske anbefalinger for døveundervisning og de opplæringsrammer som allerede var tatt i bruk ved døveskolene i Norge (Skjølberg 1992; Sander 1998: 71–72; Simonsen 1998): “Articulations-Methoden bør have Fortrinet for Tegn-Methoden ved de Døvestummes Undervisning” (gjengitt i Sander 2001: 3). Alle døveskolene valgte med grunnlag i skoleloven å følge talemetoden.

De neste hundre år stod taletilegnelse i fokus. Selv om døve seg imellom brukte tegnspråk, ble dette i liten grad brukt i undervisningen (Rekkedal 1997; Simonsen 1998), bare i noen grad for de faglig svake elevene (Andersson 1960; Simonsen 2008). Visualisering av norske ord med bruk av “fingerspråk” ble benyttet, en teknikk beskrevet slik allerede i 1875: “Fingersproget er slet intet Andet end et nyt Alfabet; dets Skriftræk udføres i Luften ved Fingrenes Stilling mod hverandre, ligesom ellers Skriftalfabetet udføres paa Papiret.” (Skavlan 1875: 30.) Det

første trykte illustrerte norske håndalfabetet er fra ca. 1860, og en tegnet versjon av håndalfabet brukt ved døveskolen i Trondheim fra 1895 finnes bevart.

Det er få kilder som beskriver måten tegn ble brukt på i døveskolene. Én kilde som indirekte sier en del, er *Lærebog i Aflæsning* av forstander for det Det Kongelige Døvstumme-Institut i Fredericia (Forchhammer 1911). Det velbrukte eksemplaret det her siteres fra, finnes i boksamlingen til den gamle døveskolen i Trondheim: “Vort ubetingede Raad til den Døves Venner er derfor det: Tal til den Døve saa livligt og udtryksfuldt som mulig!” (Forchhammer 1911: 46). “Mimik (Ansigtstudtryk) og Gestikulation (Haandbevægelser)” fremheves som viktig, da den døve “derigennem kan ane Hovedtanken af det fremsagte: om det er en almindelig Udtalelse, eller et Spørgsmål, som kræver Svar, en Formaning, en ironisk Bemærkning osv. Den Døve kan derigennem ledes ind paa Tankegangen paa en Maade, der kan være af stor Betydning for Aflæsningen” (Forchhammer 1911: 46).

Rekkedal (1997) har samlet inn et intervjumateriale med elever som startet sin skolegang ved Kristiania offentlige skole for døve mellom 1915 og 1930. Tegnspråk var i bruk mellom elevene i fritidssammenheng. I undervisningen derimot var tegnspråk fraværende til langt inn på 1970-tallet (Bertheussen & Naustvoll 1996: 74). Hvordan elevene opplevde denne situasjonen, kommer fram i kilder der døve voksne beskriver sin oppvekst (Rekkedal 1997; Utrydningstruede fortellinger 2012).

Førskoletilbud for hørselshemmede ble bygd opp fra 1960-tallet for at barna tidligere skulle komme i gang med språkopplæring (Fabritius mfl. 1979). Hvor viktig en tidligst mulig tilgang til språk er, sees blant annet i i Haualand (2002: 75) der de tidlige barneår beskrives som “hvite år”:

Møte med de andre tegnspråklige barna på døveskolen, ble manges første møte med et språk de hadde mulighet for å lære spontant. Skolestarten markerer dermed for mange en overgang fra et liv uten språk, til et liv der språklig kommunikasjon med andre ble mulig.

I *Utrydningstruede fortellinger på tegnspråk* forteller eldre døve om sin oppvekst. I en av historiene forteller en kvinne på vel 70 år om sitt møte med døveskolen som niåring. For henne betydde det å komme inn i et miljø der hun endelig kunne lære språk:

Elevene brukte seg i mellom tegnspråk og hadde blant annet navnetegn til å omtale barn og voksne i skolemiljøet. Kvinnen forteller om gleden hun opplevde da hun lærte å skrive, og da hun forstod at de bokstavene hun skrev var et navn – hennes eget navn. Der og da oppfattet hun det slik at det var lærerne på skolen som hadde gitt henne dette navnet. Da hun kom hjem fra døveskolen og ivrig skrev og viste foreldrene at hun kunne skrive sitt navn, fylte dette henne med glede. Men så for-

sto hun etter hvert at dette var et navn foreldrene allerede visste. Opplevelsen av å være fylt av glad stolthet endret seg til å føle seg dum og flau. (Resymé av fortelling fra Utrydningstruede fortellinger 2012).

Alt i 1924 krevde døves organisasjoner at “de døves tegnspråk skal læres av døveskolens elever og anvendes ved siden av lydsproget i undervisningen. Som følge herav kreves at lærerpersonalet lærer å bruke og forstå tegnsproget” (Resolusjon fra Norske Døves Landforbunds landsmøte, 1924, gjengitt i Sander 1993: 32). Til tross for dette var undervisningen lenge preget av ensidig oral talespråklig tilnærming.

For elevene representerte døveskolene likevel en tegnspråklig arena, der de og til en viss grad deres familier fikk et fellesskap som muliggjorde tegnspråklig tilegnelse og utvikling (Grimstad 1993; Sander 1998). Det skulle imidlertid ta mange år før betydningen av tidlig tegnspråklig utvikling ble erkjent.

7.3.5 Døves egne holdninger til tegnspråk

Døveskolene skapte grunnlag for fellesskap, og i byene der døveskolene holdt til, ble det tidlig stiftet foreninger. Den første, *De norske døvstummes forening*, startet i Kristiania i 1878. Siden kom det en rekke foreninger rundt om i landet (Gisholt 1978; Schröder 1978; Sander 1980, 2008). Døve gikk sammen i et eget landsforbund i 1918. I 1968 oppsummerte Norges Døveforbund sitt arbeid med et jubileumsskrift og kunne da vise til 19 døveforeninger med en rekke undergrupper og i alt 1 500 medlemmer. Det språklige fellesskapet i døveforeningene trekkes fram som viktig:

[D]øveforeningene er et produkt av trangen til menneskelig kontakt under like forhold. Vi kan vanskelig verdsette høyt nok at døveforbundet og dets foreninger skaper oaser for de døve, hvor de kan hente styrke og inspirasjon. Det er usynlige verdier som ligger gjemt der. Den virksomheten som de døves organisasjon har utfoldet og utfolder i dag, er avgjort av positiv karakter, da den på ingen måte hemmer, men er med på å fremme utviklingen i samfunnet. (Ohna 1968: 24)

Lars A. Havstad (1851–1913), som selv var døv, var en forkjemper for å bedre døves opplæringsituasjon (Havstad 1892, 1898). Han var den første døve som tok høyere utdanning i Norge, og han informerte flittig om norske døves språklige situasjon. Selv om døve seg imellom “nesten alltid brukte tegn”, som Havstad skriver (1899: 141), så han på det norske talespråket som viktigst og som det kommunikasjonsmiddelet som burde prioriteres.

7.3.6 Døveorganisasjonene løfter fram tegnspråkets form

Så tidlig som i 1872 ble det erkjent at tegnspråkbruken mellom døve i Norden varierte. Ideen om et felles nordisk tegnspråk, eller til og med et felles universelt

tegnspråk, ble derfor luftet: “[D]et var at ønske, at de almindeligste Tegn og Fingeralfabetet blev eensartet for hele den civiliserede Verden, og det var smugt, om Norden tog Initiativ i denne Retning!”, skriver Keller (1872: 200) i referatet fra det første nordiske lærermøte for “Blinde-, Døvstumme- og Aandsvageskolerne i Kjøbenhavn”. Det ble tatt initiativ til normeringsarbeid der siktemålet var å lette kommunikasjonen mellom døve i Norden. Dette ble formelt vedtatt ved den første nordiske døvekongress i København i 1907 (referert i Eriksson 1999: 130). Landsmøtet for døve i Oslo i 1920 ønsket “et felles tegnsprog for hele landet” (gjengitt i Sander 1993: 23). Normeringsønskene førte til diskusjoner som økte bevisstheten om egen bruk av tegnspråk, som igjen resulterte i beskrivelser av de enkelte nasjonale tegnspråk. Med vedtak om å arbeide for å enes om gode nordiske tegn var en lang arbeidsprosess påbegynt.

I Norge startet arbeidet med det døves organisasjoner ønsket skulle bli en tegnordbok på 1920-tallet. Først i 1944 ble første del av dette arbeidet publisert, og da som lister med norske tegn med skriftlige beskrivelser av utførelse, trykt som vedlegg i *Tegn og Tale* (Tegn og Tale 1944). I 1950 kom de første tegnlistene med *fotografier* av enkelttegn (se nærmere beskrivelse og illustrasjoner i 7.4).

7.3.7 Tegnspråk skal tilpasses norsk

Fra 1960 drev Norges Døveforbund (NDF) i regi av døveforeningene en rekke tegnspråkkurs, og interessen for å bruke og lære tegn vokste. Tegnspråk hadde fortsatt ikke plass i undervisningen av døve barn, men foreldre og andre familie-medlemmer ble en viktig målgruppe for disse kursene. Også personer som i ulike sammenhenger hadde behov for å lære tegnspråk, søkte til dem. Men ennå var det ingen klar forståelse for forskjellene mellom norsk og NTS. Dermed oppsto det en fase som vektla mest mulig tilpasning av NTS til norsk grammatikk. Innholdet i tegnspråkkursene bygde på en kombinasjon av enkelttegn fra NTS og norsk setningsstruktur (Tegnspråk-kurs 1973–1979; Norsk tegnordbok 1985). Dette er en konstruert måte å bruke tegn på, som blir kalt *tegnspråknorsk* eller *tegn til tale*. I perioden mellom 1970 og 1990 var tegnspråkkurs en betydelig virksomhet. NDF arrangerte undervisning som “for perioden 1976–1981 omfattet ... 16 256 hørende elever” (Schröder 1998: 4). NDF utarbeidet kurshefter og tegnordbøker som ble brukt over hele landet. I 1981 var det registrert og godkjent ca. 300 tegnspråklærere til å gjennomføre slike kursopplegg (Peterson 1997). I introduksjonen til kursheftene ser man at tegnspråk ennå ikke forstås som selvstendige språk. Det er enkelttegn som skal utføres til støtte for munnavlesing; tegnene bør utformes og konstrueres pent, og det skal være lett å se meningsinnholdet i tegnene. Visjonen for det nordiske normeringsarbeidet for tegnspråk fra 1920-tallet følges opp av NDFs tegnspråkutvalg. Man brukte begreper som “riktig norsk tegnspråk”, “moderne tegn”, “nye tegn” og “pent språk”, uten å vike fra hovedprinsippet om at

tegnspråket skulle følge syntaksen i norsk språk (Falkenberg, Sander & Vigrestad 1975; Sander 1976, 1978 a; Vogt-Svendsen 1983 a; Peterson 1997).

Motivasjonen for kurs- og informasjonsvirksomheten var først og fremst å utvikle ferdigheter i norsk gjennom utbredelse av tegnspråk. Enkelttegn, som tilleggs-tegn for fortid og gradbøyning, ble derfor konstruert. Man skulle uttrykke seg ut fra strukturen i norsk. For eksempel lærte man å utføre tegn for adjektivet *varm* bøydd i nøytrum ved å føye bokstaven *t* til tegnet for *varm* (tegnet VARM pluss håndalfabetets “T” plassert i tegnrommet oppe ved ansiktet der tegnet ble utført). Og man lærte å utføre fortidsform av verb med et lite vink med høyre hånd. Dette er konstruksjoner som verken da eller nå har tilhørt NTS. Denne virksomheten var likevel viktig for innpassingen av tegnspråk i undervisningen av døve barn.

Normeringsarbeidet intensiveres i 1970- og 1980-årene. Talespråket var fortsatt det primære, tegnspråket skulle være en støtte. Thorbjørn Sander var i mange år engasjert i NDFs tegnspråkutvalg (TSU) og nedla et betydelig arbeid med å utarbeide *Norsk tegnordbok*. Han skriver selv om prosessen med å skulle velge ut og vedta norske tegn: “TSU har i sitt arbeid basert seg på at en skal bruke de beste tegnene som er i bruk blant døve” (Sander 1978 b: 90). Om ikke de norske tegnene er “meningsbærende” nok, vurderes utenlandske tegn eller utvalget går selv inn for å skape tegn. Prinsippene for normeringsarbeidet drøftes med utgangspunkt i de mange norske tegn for *mor*. Alle de ti norske versjonene ble etter diskusjon i utvalget forkastet til fordel for et dansk tegn. Dette ble begrunnet med at man da valgte et tegn som inngikk i et logisk system for en hel rekke andre tegn som tegnene for *far*, *bestefar*, *bestemor*, *oldefar*, *oldemor* osv. (Sander 1978 b).

Før man hadde full innsikt i hvordan tegnspråk kan få fram all nødvendig informasjon ved hjelp av visuelle og gestuelle virkemidler, bekymret man seg for at NTS ikke var et fullgodt språk fordi det manglet de riktige “hovedord” og “småord”. En rekke “nye tegn” ble vedtatt av TSU og trykket i alt kursmaterieell og alle tegnordbøker som ble produsert på 1970- og 1980-tallet.

7.3.8 Brytningstid for tegnspråk

Da NRK tidlig på 1980-tallet sendte TV-serien “Tegn er språk”, bidro det til å gjøre tegnspråk mer allment kjent. TV-serien ble fulgt opp med et kursopplegg, lærebøker og lærerveiledninger. Læreboken og lærerveiledningen til *Tegn er språk* (Edwardsen & Dahl 1984 a, 1984 b) er uttrykk for et syn i en brytningstid. Under overskriften “Hvilket tegnspråk?” står det i lærerveiledningen:

Dersom du tidligere er vant til å undervise hørende nybegynnere i et tegnspråk som følger det norske talespråket nokså nøye, vil du finne en del overraskende trekk ved dette kurset. Ideelt sett mener vi at tegnspråket bør sees på som et eget

språk som er forskjellig fra norsk, og at enhver undervisning i dette språket bør prøve å få elevene til å snakke så nær opp til slik tegnspråket snakkes av døve som mulig. (Edwardsen & Dahl 1984 b: 11)

Ved innspillingen av fjernsynsprogrammene valgte man å ikke bruke norsk tegnspråk i programlederrollen: “De lærerne som ønsker å legge undervisningen nært opp til det tegnspråket de fleste døve snakker seg i mellom, må be deltagerne mer eller mindre se bort fra programlederens tegnspråk.” (Edwardsen & Dahl 1984 b: 12). Lenge var det slik at døve som skulle delta i større offisielle forsamlinger, la stor vekt på å snakke “riktig”, og det var da ensbetydende med et norskpåvirket tegnspråk.

7.3.9 Lingvistisk forskning på og politisk anerkjennelse av NTS

I løpet av 1980-tallet er vi over i en ny fase. NTS blir erkjent som fullverdig språk, og døve med kompetanse i norsk i tillegg til NTS blir sett på som tospråklige. Tegnspråk reetableres som undervisningsspråk i døveskolene i løpet av siste del av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet, og undervisningsplanene tilpasses den nye kunnskapen om NTS (Vogt-Svendsen 1983 a, 1987; Sander 1998: 205). En tospråklig forståelse innføres i tegnspråkundervisningen, der det etter hvert undervises *på* og *om* tegnspråk (Mosand & Malmquist 1996).

Rett til tolk for døve forankres i lovgivningen fra 1980, og fra 1994 blir det bygd ut statlige tolketjenester for hørselshemmede i alle fylker (Raanes 1994; Hjort 2008). FNs tiår for funksjonshemmede satte fokus på økt tilgjengelighet og deltagelse, noe som bidro til en rekke tiltak som økt læremiddelproduksjon, kulturformidling, nyhetstilgang, teatertilbud og litteraturtilbud (Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede 1990–1993; Statens bibliotektilsyn 1998; Bjørkli 2004; Schröder, Halvorsen & Stordal 2011). Norsk tegnspråk får nå økt utbredelse. Økt tolkehjelp gir mange døve bedre tilgang til utdanning og arbeid innen en rekke fagområder. Dette har ført til at tegnspråklige tar høyere utdanning mer enn før.

Tidligere hadde det vært vanlig at døve valgte yrker innen noen få bestemte fagområder. Mange valgte de såkalte “s-yrkene” – skredder, skomaker, steinhugger, syerske, sveiser, snekker. I arbeidsfellesskap mellom flere tegnspråklige kunne fagsjangre og fagterminologi utvikles. Blant annet hadde døve steinhuggere som var tilsatt ved Nidarosdomen i Trondheim tidlig på 1900-tallet, sitt eget fagspråk. Dette er fag- og språkkunnskap som i dag ikke deles av tegnspråklige og er eksempel på et tegnspråklig domene eller fagspråksområde som ikke lenger er i aktiv bruk. Med nye yrkes- og utdanningsretninger påvirkes og endres språket og terminologitilfanget (Pedersen 2000).

Foreldreopplæring er viktig siden ca. 95 % av døve barn er født inn i familier som ikke kan tegnspråk. For mange familier har det vært svært utfordrende at det

døve barnet ikke ble integrert i sin egen familie (Ohna 1995; Dehli 1996; Rambøll 2011). Fra midten av 1990-tallet fikk foreldre til hørselshemmede barn et betydelig bedre tilbud da foreldreopplæringsprogrammet *Se mitt språk* ble innført. Gjennom 40 ukers kurs følges familier opp med tegnspråkundervisning helt til barna blir ungdommer. Da dette kom i gang, innebar det et viktig løft for å gi døve barn og deres familier grunnlag for å utvikle to språk.

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97) var et viktig skritt for å likestille norsk og norsk tegnspråk. I planen ble det stilt krav om at lærere må ha kompetanse i norsk tegnspråk (Vonen 1997; Amundsen & Holm 2001). Nye fag som *drama og rytmikk* (erstatning for musikkfaget) og *engelsk for døve* (med innføring i britisk tegnspråk) ble innført (se Læreplanverket 1996, 1997 a, 1997 b). NTS ble for første gang et språkfag for elever med tegnspråk som førstespråk, og lærerutdanningene utviklet planer i tegnspråk og i didaktiske emner for lærere som skulle undervise tegnspråklige elever (Løvås mfl. 1999; Schröder & Vonen 2008). Læremiddelarbeid i og på tegnspråk ble intensivert (se nettstedet erher.no for bredden i dette arbeidet).

Døvekirken, som helt fra 1890-tallet hadde bygd opp et tilbud for tegnspråklige, satset fra 1990-tallet sterkt på liturgisk utviklingsarbeid på NTS og bibeloversettelse til NTS (Halvorsen 1996; Lukasevangeliet på tegnspråk). I den nettbaserte revisjonen av alterbok fra 2016 er tekstene for tegnspråklig liturgi, salmer, bønner og tekstsamling tilgjengelig i filmet format (Døvekirken 2016). Også Frelsesarmeen og den diakonale stiftelsen Signo (tidligere *Hjemmet for døve*) har videreført lange tradisjoner med kontinuerlige tegnspråklige tilbud (Dehli & Vadseth 1998; Enstad 2001).

7.3.10 Døv bevissthet og språklig anerkjennelse

For å rette søkelyset mot norsk tegnspråk som fullverdig språk driftet Norges Døveforbund i en kort periode på slutten av 1980-tallet et privat *Institutt for tegnspråk* (Sander 1993: 346). Døve ble ikke lenger sett på som funksjonshemmede, men som en språklig og kulturell minoritetsgruppe. “*Døv bevissthet*” ble et slagord, og en ny erkjennelse av norsk tegnspråks språklige status vokste fram i døves organisasjoner og i samfunnet.

I 2009 ble en ny fase innledet i og med at NTS gjennom Stortingsmelding 35 (2007–2008) offisielt ble anerkjent som språk med egen verdi og inkludert i norsk kulturarv. Norsk tegnspråk fikk en egen rådgiver i Språkrådet. Samtidig blir – ironisk nok – det pedagogiske tilbudet svekket ved at spesifikt tilpassede skoletilbud for hørselshemmede bygges ned. I 2017 ble den siste statlig grunnskolen for døve, A.C. Møller skole ved Statped i Trondheim, lagt ned og grunnskoletilbudet videreført i kommunal regi. For å ivareta døve elevers behov for språklig felleskap styrkes tilbudet om undervisningsopphold til elever, foreldreopplæring i tegn-

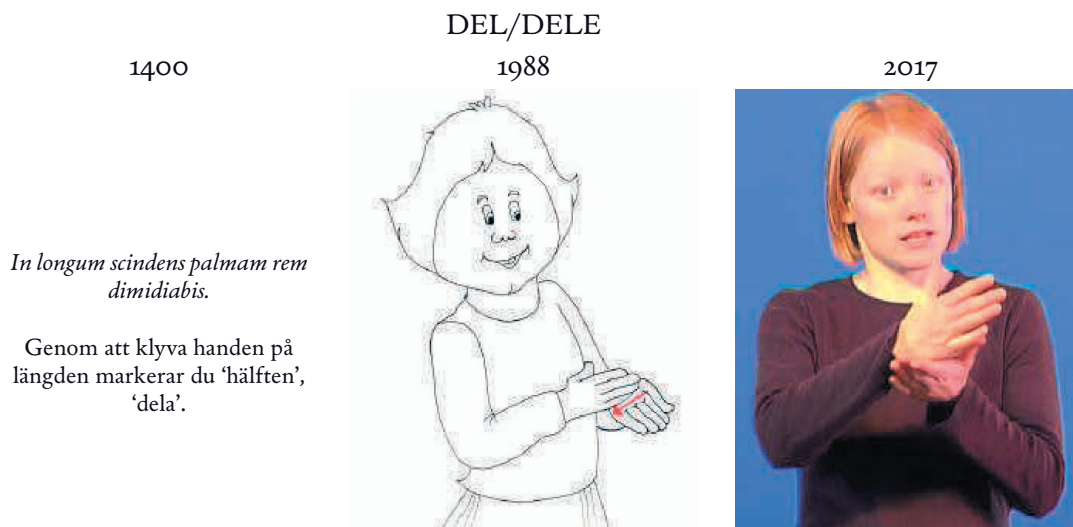
språk og kursing av pedagogisk personale. Målet er å utvikle et supplement til annen undervisning der elever fra ulike deler av landet kan ha kontakt via deltids-samlinger og et virtuelt klasserom (Statped 2013). Skoletilbud for døve og tegnspråklige er fortsatt under debatt. Behovet for egne miljø som kan bygge språklige felleskap, kolliderer med det allmenne ønsket om at alle skal være inkludert lokalt.

7.4 Beskrivelser av tegnspråk

I de følgende avsnittene skal vi gjennom noen få eksempler se nærmere på hva et tegnspråkssystem rent faktisk er. Selv om vi vet lite om hvordan tegnspråk ble brukt i Norge før slutten av andre verdenskrig, finnes det informasjon om visuell kommunikasjon brukt av andre enn døve.

7.4.1 Tegnsystem i andre felleskap

I benediktiner- og cistercienserklostre ble det i middelalderen utviklet håndalfabet og tegnsystem for nødvendig kommunikasjon under selvpålagt taushet. Det er bevart flere nedskrevne tegnlister fra slike klostre (Nelson 1935, svensk oversettelse av Per Larsson i Eriksson 1999, begge gjengitt i Wiktorsson 2012). I en avskrift fra 1400-tallet (originalen er eldre) listes det opp tegn som ble benyttet i Vadstena. Det er interessant at flere av tegnbeskrivelsene minner om tegn brukt i NTS i dag. I figur 1 gjengis en beskrivelse av tegnet DELE parallelt med NTS-tegnet hentet fra *Barnas tegn-ordbok* (Bakken & Holm 1988: 21), samt fra *Norsk tegnordbok* på nett (tegnordbok.no). Som vi ser, ser tegnene identiske ut.

Figur 1: Tegn for DELE. Tegnene er hentet fra hhv. Wiktorsson (2012: 81), Bakken & Holm (1988: 21) og Norsk tegnordbok på nett.

Figur 2: Tegn for SMØR. Tegnene er hentet fra hhv. Wiktorsson (2012: 79), Tegnspråk-kurs 1973–1979 og Norsk tegnordbok på nett.

I figur 2 vises tegnet SMØR, gjengitt i middelalderutførelse og med nåtidens tegn.

I visuell kommunikasjon baseres ikonisk avbildning oftest på noen utvalgte egenskaper ved begrepet man referer til (Erlenkamp 2011 a). Det er derfor interessant å konstatere at det faktisk finnes identiske tegn som har oppstått til ulike tider og for ulike behov, men med ett felles formål, nemlig å kunne kommunisere ved hjelp av tegn.

7.4.2 Hjemmebaserte tegnsystem

Mange norske døve har opplevd å være uten språk helt fram til skolealder, men det var òg barn som fikk visuell tilgang til språklig utvikling gjennom tegn og gester før de begynte på skolen. Allerede hos Skavlan (1875: 37) opplyses det at i familier “hvor der er en eller flere døvstumme ... vil de Døvtummes Sprog vringle af conventionelle Udtryk”. Et eksempel på et slikt hjemmebasert tegnspråksystem er Georg Bjerklis “Bjerkli-tegn” (Bjerkli & Erlenkamp 2009). I figur 3 vises eksempler på denne type tegn utviklet innen en familie. Georg Bjerkli (født 1950) vokste opp på gården Bjerkli i Nordland. Han forteller:

Jeg hadde en god oppvekst og levde i tett kontakt med mange arbeidsoppgaver på et gårdsbruk med foreldre og fem søsken. Jeg hadde en helt spesiell god kontakt med min to år yngre bror. Sammen utviklet vi to et tegnspråk som gjorde at vi kommuniserte godt. Da jeg skulle begynne på skolen, ble jeg sendt til døveskolen i Trondheim. Der lærte jeg å bruke NTS. Systemet vårt ble utvidet noe med noen av de nye begrepene. Jeg husker da jeg kom hjem på ferie fra skolen og hadde lært

bokstavene, da kunne jeg lære min bror håndalfabet noe vi hadde god nytte av. Da vi senere fikk bruk for flere begrep, som for eksempel tegn for BY og Penger, hentet vi disse tegnene fra NTS. Men ellers brukte vi “våre” tegn. Vi bygde språket på det vi så og erfarte i lek og arbeid. Vi så hvordan personer og gjenstander var, og så lagde vi tegn for det. Når vi brukte en spesiell gest som minnet om vår nabokones måte å gå på, da var det henne vi refererte til. Når vi “slo i lufta, slo med tømmene” så gjorde vi det på den måten far kjørte med hesten vår, og det ble vårt tegn for “hest”. I kontakt med min bror har vi to hele livet videre brukt vårt hjemmelagde tegnspråk. (Kilde: Georg Bjerkli, intervjuet av Eli Raanes i april 2015.)

I guttenes hverdagsliv utviklet de tegn basert på gester og ikoniske kognitive prinsipper, dvs. prinsipper brukt for å overføre mentale forestillinger til informasjon som kan utveksles kommunikativt (Bjerkli & Erlenkamp 2009). I guttenes “Bjerkli-tegnspråk” er det både tegn som er ulike og tegn som mer eller mindre ligner på tegn vi finner i NTS.

Figur 3: Brødrene i Bjerkli og deres tegn for HEST og HESJE (Bjerkli & Erlenkamp 2009).

7.4.3 NTS og andre tegnspråk

Spørsmålet om når norsk tegnspråk egentlig oppsto, er det ikke mulig å gi et klart svar på. Vi har alt sett at gestuelle språk kan oppstå blant døve og andre som av en eller annen grunn har bruk for å kommunisere visuelt.

De få eldre kildene om norsk tegnspråks form og struktur som finnes, gir inntrykk av at tegnspråk ble ansett som nokså like i europeiske land. Jørgensen (1910) skriver som om språkbeskrivelser fra Frankrike eller Tyskland er like relevante for dansk tegnspråk som Skavlans beskrivelse av NTS. Det kan tyde på grammatiske likheter mellom dansk eller skandinavisk og fransk tegnspråk, selv om tegnvokabularene beskrives som ulike. Tidligere nordiske kilder (Keller 1871) kan forstås i samme retning. Til en viss grad gir dette mening, for på tross av ulikheter bygger alle visuelle/gestuelle tegnspråk på prinsipper som gjør at man kan forhandle seg fram til i alle fall en forenklet kommunikasjon på tvers av ulike lands tegnspråk. Så NTS er påvirket av andre (nordiske) tegnspråk; det gjelder spesielt i en tidlig fase av språkets utvikling. NTS er dessuten påvirket av norsk.

7.4.4 Sigvald Skavlan (1875) – Norges første beskrivelse av tegnspråk

Skavlan er den eneste kilden vi har fra 1800-tallet som beskriver noen av det norske tegnspråkets strukturer. I beretningen ved 50-årsjubileet for Throndhjems Døvstumme-Institut er et lengre avsnitt viet *Tegnsproget* som ble utviklet blant elevene (1875: 24–51). Her sier Skavlan: “Hvert Sprog har sin Syntax. Ogsaa Tegnsproget har sin”. (Skavlan 1875: 41.) Han er likevel ikke konsekvent i å fremstille tegnspråk som et eget språk, men han hevder at “[t]egnet er et direkte Udtryk for Tanken, ikke en Oversættelse av Talesproget” (s. 41). Skavlans framstilling er interessant og brukes i dag som en viktig historisk kilde. Han hevder (s. 122) at tegnspråk har dialekter, uten at han utdyper dette nærmere. Emnet dialektvariasjon i NTS er blant de mange emner det mangler forskning på. Greftegreff (1991: 12–13) påpeker at det eksisterer trekk av lokale dialekter i regioner med egne døveskoler og påviser bl.a. at spesifikke håndformer kan sees på som dialekttrekk. Skavlans arbeid klassifiserer tegnklasser og angir den vanlige rekkefølgen for tegn i tegnspråklige setninger: “Det logiske Hovedmoment bør alltid sættes først, Substantivet før Adjektivet, før Preposisjonen, før Pronominet” (1875: 126). Han beskriver også tegn basert på det vi i dag kaller ikonisitet.

7.4.5 Johannes Jørgensen (1910) – en strukturbeskrivelse av tegnspråk

Jørgensen (1910) er et tidlig eksempel på beskrivelse av tegnspråks egenart. Jørgensens eksempler er alle hentet fra dansk tegnspråk, men han sier også mye om oppbyggingen av tegnspråk generelt. Han viser at ordstilling og lokalisasjon er av vesentlig betydning: “Det syntaktiske er Tegnsprogets inderste Kærne” (1910: 42). Lokalisasjon er en effektiv måte å uttrykke referanse på ved å tilskrive steder i tegnrommet til gitte aktører/referenter og for å markere sammenheng mellom disse. “Localisationen er altsaa noget, Tegnsproget har for sig selv, og det er i Virkeligheten ved den, at det meste af de manglende Bøjningsformer og Ordgrupper erstattes” (1910: 36). Et godt innblikk i hva han mener med tegn, gester og språk, finner vi i hans forsøk på å definere begrepet “tegn”: “Et Tegn er en Gestus med vedtaget bestemt Betydning. ... Et Tegn er altså en Gestus som ved Brug er blevet vedtaget som Udtryk for en bestemt Tanke. Tegnsproget er et Sprog, hvis Ord bestaar av saadanne Tegn” (Jørgensen 1910: 14). Jørgensen innfører dermed *konvensjon* som et kriterium for å skille mellom tegn og gester, og i tillegg setter han *tegn* lik med talespråkernes *ord*. Han slår fast at ordstillingen i tegnspråksetninger er vesentlig for meningsdanningen, og at den er vesensforskjellig fra ordstillingen i talespråk: “At ville paatvinge Tegnsproget Lydsprogets Ordstillinger vilde være at gøre Brud paa dets Natur, og Følgen vilde blive complet Uklarhed” (sst: 36).

7.4.6 Framstillingen av tegn i NTS

I julenummeret av *Tegn og tale* fra 1950 finner vi den første illustrerte norske tegnlisten. Listen er tematisk organisert og viser et utvalg tegn fra et “felles nordisk tegnspråk”. Figur 4 viser et utvalg av de tegn som ble presentert i 1950, hhv. tegnet for “komite”, “forbund” og “kongress” (Tegn og Tale 1950).

Figur 4: Utvalgte tegn fra illustrert tegnliste i *Tegn og Tale* 31 (12), 1950.

Video- og etterhvert digitalteknikk gjorde det lettere å studere tegnspråklige ytringer og førte til økt innsikt i NTS. Dette påvirket måten å forstå og undervise i NTS på. I løpet av 1980-årene gikk forskningen bort fra å konsentrere seg om enkelttegn til å analysere syntaks, språkhandlinger, samtalemønstre og ulike sjangere. Videobasert og etter hvert nettbasert og interaktivt læremateriell ble tatt i bruk i undervisningen.

7.4.7 NTS i en tospråklig forståelsesramme

Viktige endringer skjedde på slutten av 1900-tallet. Det skjer da en forskyvning i synet på døve og deres rett til likestilt deltakelse, parallelt med at NTS får både formell og reell status som førstespråk for døve. Innsikt fra fagområdene andrespråksforskning og tegnspråkforskning er viktig i denne sammenheng. I 1996 ble en egen *Forening for Norsk Tegnspråk* etablert med formål å arbeide for å fremme interesse for og kunnskap om NTS.

Mens NTS nå er innarbeidet på stadig flere arenaer, pågår samtidig en debatt om tegnspråkets stilling for døve og sterkt hørselshemmede barn. Diskusjonen aktualiseres ved at stadig forbedrede teknisk-medisinske behandlingsmetoder utvikles, spesielt med innopererte høreapparat. (Mer om denne diskusjonen i Wie 2005; Becker 2010; Kermit 2010; Kermit, Mjøen & Holm 2010.) I 2015 kom arbeid med en første innsamling av NTS til et tegnspråkkorpus i gang ved høg-

skolene i Sør-Trøndelag (HiST) og Oslo og Akershus (HiOA), noe som åpner opp for ny og viktig kunnskap om språk og språkbruk til forsknings- og ordboksformål.

7.5 *Hva kan tegnspråkets historie fortelle oss i dag?*

Historien om tegnspråk forteller om menneskets evne og kraft til å utvikle tilgjengelig kommunikasjon innen et sosialt fellesskap. NTS er språket til døve, men også til barn og familie av døve personer og til alle dem som er i kontakt med tegnspråklige personer. Skavlan omtalte tegn som “den Døvstummes naturlige Sprog eller Modersmaal” (1875: 27). Også Jørgensen (1910) gir lignende beskrivelser. Det kan være overraskende at mye av den forståelsen Skavlan og Jørgensen hadde, er utgangspunkt for dagens moderne tegnspråkforskning. All forskning gjøres i en historisk kontekst. Da lingvistisk utforskning av tegnspråk begynte på 1960-tallet i USA, var det vesentlig å bevise at tegnspråk er naturlige, grammatiske og fullt utviklede språk som kan sammenlignes med talespråk. Dét påvirket beskrivelsene og analysene. I de senere årene har det blitt tydeligere at vi mister noe av forståelsen av hvordan tegnspråk danner mening, om vi ikke studerer tegnspråk ut fra premissene til gestuelle-manuelle språk. Skjematisk kan språkhistorien til NTS sammenfattes som i tabell 8 på neste side.

7.6 *Veien videre*

Historien til NTS er historien om et minoritetsspråk i Norge. I en uavbrutt tradisjon har tegnspråk vært brukt i nær 200 år. Under ulike vilkår har språket vært en viktig del av norske tegnspråkbrukeres liv. Det har rommet identitet, følelser og kunnskap. Det har vært tider der språket ikke var anerkjent i det offentlige rom. Det er nå endret. Det overordnede språkpolitiske målet i Norge er at “[a]lle skal ha rett til språk, å få utvikla og tileigna seg det norske språket, bokmål og nynorsk, å få utvikla og bruka sitt eige morsmål eller førstespråk, inkludert teiknspråk ...” (St.meld. nr. 35 2007–2008: 24).

Daværende direktør i Språkrådet, Arnfinn Muruvik Vonen, introduserte *Språkåret i 2013* med en kronikk der han refererte til psykiateren Terje Basilier, som i mange år arbeidet med døve personer: “Hvis jeg sier ja til en annens persons språk, har jeg sagt ja til personen. Hvis jeg sier nei til et språk, har jeg sagt nei til personen fordi språket er en del av oss selv” (Vonen 2013).

NTS er et språk som i dag er en naturlig del av det norske språklige mangfoldet. Flere perspektiv ved det visuelle-gestuelle språket som er en viktig del av menneskets liv og hverdag, gjenstår det ennå å utforske og formidle.

Fase	Kjennetegn	Periode
1	<i>Før offentlig oppmerksomhet rundt tegnspråk</i> Ingen pedagogisk, lingvistisk eller politisk oppmerksomhet eller anerkjennelse.	Fram til 1825
2	<i>Etableringen av norsk tegnspråk døve seg imellom og i undervisningsøyemed</i> Pedagogisk oppmerksomhet, delvis anerkjennelse, begynnende lingvistisk oppmerksomhet, ingen politisk oppmerksomhet.	1825–1880
3	<i>Striden om NTS som et undervisningsverktøy på døveskolene</i> Mye pedagogisk oppmerksomhet, saken er kontroversiell, lingvistisk oppmerksomhet kun som del av den pedagogiske debatten, ingen politisk oppmerksomhet. Interesseorganisasjoner for døve krever økt bruk av NTS i undervisning. Kirkelig arbeid for døve etableres der NTS brukes.	1880–1950
4	<i>Tilpasning av NTS til norsk grammatikk</i> Mye pedagogisk oppmerksomhet rundt bruk av tegn, lingvistisk oppmerksomhet kun som del av pedagogiske formål, ingen politisk oppmerksomhet. Normeringsprosesser igangsettes.	1950–1980
5	<i>Anerkjennelse blant lingvister av norsk tegnspråk som språk. Politisk støtte til å etablere tolkehjelp og til tegnspråkopplæring</i> Delvis pedagogisk anerkjennelse, normeringsarbeidet videreføres, lingvistisk anerkjennelse, politisk oppmerksomhet, lovfestet rett til tolkehjelp, opplæring i NTS til foreldre og lærere, begynnende politisk anerkjennelse. Språkstrid og økt språkbevissthet. En norsk forening for NTS etableres.	1980–2008
6	<i>Politisk anerkjennelse av norsk tegnspråk som en del av den norske kulturarven</i> Delt pedagogisk anerkjennelse, full lingvistisk anerkjennelse, full politisk anerkjennelse, omorganisering av undervisningstilbud. Delvis medisinsk motstand mot å svekke tidlig talespråklig fokus.	2008– i dag

Tabell 8: Skjematisk fremstilling av norsk tegnspråks historie.